

**श्री.विश्वजित संजय बडे
ज्ञानेश्वर अध्यापक विद्यालय,पुणे**

शैक्षणिक साहित्याचा अध्यापनात होणारा प्रभावी परिणाम

१. प्रस्तावना

शि

क्षण प्रक्रिया प्रभावी आणि अर्थपूर्ण बनवण्यासाठी शैक्षणिक साहित्य अत्यंत महत्वाची भूमिका बजावते. शैक्षणिक साहित्य म्हणजे अध्यापन प्रक्रियेत शिक्षकांनी वापरलेली साधने, उपकरणे आणि सामग्री. यामध्ये चार्ट, नकाशे, मॉडेल्स, चित्रे, व्हिडिओ, संगणक, प्रोजेक्टर, पुस्तके इत्यादींचा समावेश होतो.आजच्या आधुनिक शिक्षण पद्धतीत केवळ तोंडी अध्यापन पुरेसे नसते. विद्यार्थ्यांना विषय समजण्यासाठी आणि त्यांची आवड वाढवण्यासाठी विविध शैक्षणिक साहित्यांचा उपयोग केला जातो. शैक्षणिक साहित्यामुळे विद्यार्थ्यांचे लक्ष वेधले जाते आणि शिकण्याची प्रक्रिया अधिक रंजक व परिणामकारक होते.

२. शैक्षणिक साहित्याची संकल्पना

शैक्षणिक साहित्य म्हणजे अध्यापन प्रक्रियेत शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना विषय समजावून सांगण्यासाठी वापरलेली साधने व सामग्री होय. या साहित्याच्या मदतीने अध्यापन अधिक स्पष्ट, समजण्यास सोपे आणि आकर्षक बनते.शैक्षणिक साहित्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या विविध इंद्रियांचा वापर होतो. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना विषय अधिक चांगल्या प्रकारे समजतो.

३. शैक्षणिक साहित्याचे प्रकार

शैक्षणिक साहित्याचे खालील प्रमुख प्रकार आहेत:

१. दृक साहित्य
चार्ट

नकाशे

चित्रे

मॉडेल

२. श्राव्य साहित्य

रेडिओ

ऑडिओ रेकॉर्डिंग

३. दृक-श्राव्य साहित्य

व्हिडिओ

प्रोजेक्टर

संगणक

स्मार्ट बोर्ड

४. संशोधनाची उद्दिष्टे

शैक्षणिक साहित्याचे महत्त्व समजून घेणे.

अध्यापन प्रक्रियेत शैक्षणिक साहित्याचा उपयोग अभ्यासणे.शैक्षणिक साहित्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या समजण्याच्या क्षमतेवर होणारा परिणाम जाणून घेणे. शैक्षणिक साहित्यामुळे विद्यार्थ्यांची शिकण्याची आवड वाढते का हे तपासणे.

५. संशोधन गृहितक

शैक्षणिक साहित्याचा वापर केल्यास अध्यापन प्रक्रिया अधिक प्रभावी होते आणि विद्यार्थ्यांच्या शिकण्याच्या क्षमतेत वाढ होते.

६. संशोधन पद्धती

१. संशोधन प्रकार

वर्णनात्मक संशोधन पद्धती वापरण्यात आली.

२. नमुना निवड

या संशोधनासाठी ३० विद्यार्थ्यांची निवड करण्यात आली.

३. माहिती संकलन साधने

प्रश्नावली पद्धत

निरीक्षण पद्धत

मुलाखत पद्धत

७. सर्वेक्षण प्रश्न

विद्यार्थ्यांना खालील प्रश्न विचारण्यात आले:

१. शिक्षक अध्यापनात शैक्षणिक साहित्य वापरतात का?

२. शैक्षणिक साहित्यामुळे विषय समजण्यास सोपे होते का?

३. चार्ट आणि चित्रांमुळे विषय लक्षात राहतो का? व्हिडिओ किंवा प्रोजेक्टरमुळे शिकण्याची आवड वाढते का?

४. शैक्षणिक साहित्यामुळे वर्गात लक्ष केंद्रित करता येते का?

८. माहितीचे विश्लेषण

क्र. प्रश्न होय नाही

१. शिक्षक शैक्षणिक साहित्य वापरतात का

८५ १५

२. विषय समजण्यास सोपे होते का

९०५ १०५

३. चित्रांमुळे विषय लक्षात राहतो का

८० २०

४. व्हिडिओमुळे शिकण्याची आवड वाढते का

७५ २५

५. वर्गात लक्ष केंद्रित होते का

८५ १५

९. शैक्षणिक साहित्याचे अध्यापनातील महत्त्व

९. शैक्षणिक साहित्याचे अध्यापनातील महत्त्व

अध्यापन अधिक प्रभावी होते.

विद्यार्थ्यांची शिकण्याची आवड वाढते.

विषय समजण्यास सोपा होतो.

विद्यार्थ्यांचे लक्ष केंद्रित राहते.

दीर्घकालीन स्मरणशक्ती वाढते.

१०. शैक्षणिक साहित्याचा विद्यार्थ्यांवर परिणाम

शैक्षणिक साहित्यामुळे विद्यार्थ्यांमध्ये खालील

सकारात्मक बदल दिसून येतात:

शिकण्याची उत्सुकता वाढते

विषय अधिक स्पष्ट समजतो

वर्गात सक्रिय सहभाग वाढतो

सर्जनशीलता वाढते

११. निष्कर्ष

या संशोधनातून असे स्पष्ट होते की शैक्षणिक साहित्याचा वापर केल्यामुळे अध्यापन प्रक्रिया अधिक प्रभावी आणि रंजक बनते. विद्यार्थ्यांना विषय समजणे सोपे होते आणि त्यांच्या शिकण्याची आवड वाढते. त्यामुळे शिक्षकांनी अध्यापन प्रक्रियेत शैक्षणिक साहित्याचा अधिक वापर करणे आवश्यक आहे.

१२. सूचना

शिक्षकांनी अध्यापनात विविध शैक्षणिक साहित्याचा वापर करावा.

शाळांमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर वाढवावा.

विद्यार्थ्यांना प्रात्यक्षिक पद्धतीने शिकवावे.

स्मार्ट बोर्ड आणि प्रोजेक्टरचा वापर वाढवावा.

संदर्भ

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ. (२०१९). पर्यावरण अभ्यास. पुणे: बालभारती प्रकाशन.

NCERT. (2018). Environmental Studies – School Curriculum. नवी दिल्ली: National Council of Educational Research and Training.

टिळेकर, एस. (२०१७). पर्यावरण शिक्षण आणि संवर्धन. पुणे: निराली प्रकाशन.

(१९७७). Environmental Education: Principles and Practices. UNESCO Publication.

Government of India. (2014). Environmental Education in Schools. नवी दिल्ली:

